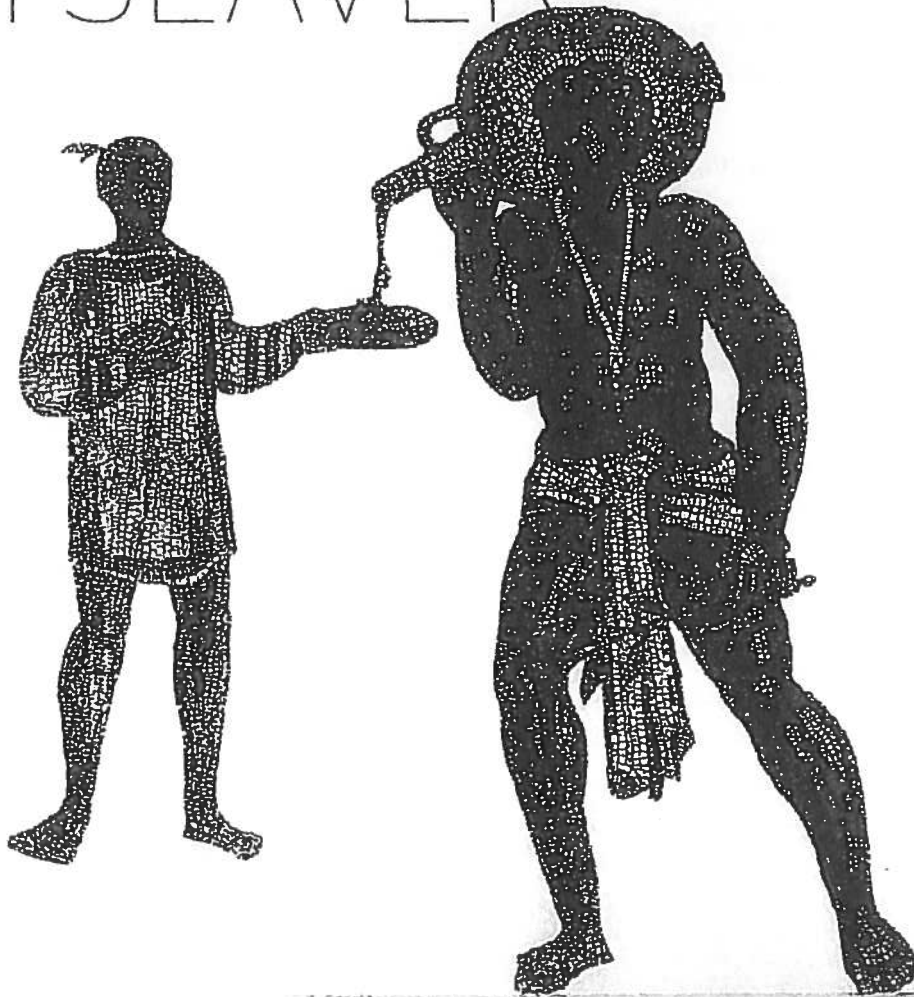

Antikkens samfund
Del 2: Romerriget

X

OM SLAVER

Pensum + kilder

Fra Kjeksesteg : På sporet af Romerriget

Rudhardt og Ringhof 2015. Kapitel X. (10)

Mange historikere mener, at den måde et samfund er skruet sammen på bestemmer, hvordan vi tænker. Tankegangen i et landbrugssamfund er f.eks. forskellig fra tankegangen i et industrisamfund. På samme måde har internettets revolutionerende udvikling også revolutioneret vores forestillingsverden. Vi opfører os anderledes, og vi opfatter verden anderledes, fordi vi i dag hele tiden er forbundet med hinanden og verden gennem telefonen – måske en ny, kunstig del af vores krop.

Romerrigets samfundsform var i lange perioder baseret på slaver. Lad os derfor kigge nærmere på, hvordan slaveriet i Romerriget så ud i praksis.

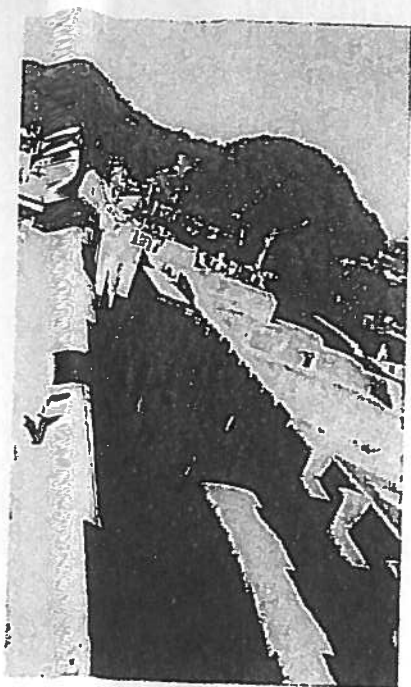
Slaver fra top til bund

Romerske forfattere diskuterede ofte det etiske i slaveriet. På den ene side ansås slaver som talende redskaber, på den anden side var man udmærket godt klar over, at slaver var mennesker med menneskelige drifter, ønsker og behov. Derfor var der en udbredt frygt for, hvad slaverne kunne finde på. Særligt frygtede man, at de begik mord eller anstiftede oprør – og i kilderne finder vi adskillige eksempler på begge dele. Alligevel var der ingen, der tænkte på at afskaffe slaveriet. Det var simpelthen et helt grundlæggende vilkår i Romerriget.

Slaverne havde det til fælles, at de var andre menneskers ejendom. Men de var også meget forskellige og udførte meget forskellige opgaver i samfundet. Man kan sige, at slaverne ikke var en klasse, men derimod en stand. De var slaver, fordi de juridisk set var det, ikke fordi de lå i bunden af samfundspyramiden. Samtidig kom slaverne fra alle mulige dele af den kendte verden, så de talte mange forskellige sprog, havde forskellige kulturer og så ganske forskellige ud. Nok var romerne kyniske og ofte brutale, men racister var de ikke.

1. Hvordan så man på slaverne i Romerriget?
2. Hvordan defineres en slave?
3. På hvilke måder var slaverne forskellige?
4. Hvad arbejdede de slaver med?
5. Hvordan foregik en slavehandel med "lege"?
6. Hvor farligt var det at være gladiator?

MENS DU LÆSER

de i Ostia, Rom's
næby, der er
sten i gips
bevaret som
maleri

Det var tilladt slaver at have en opsparing – et peculium – som de f.eks. kunne bruge på at købe sig selv fri, og en ganske lille gruppe slaver lå økonomisk, uddannelsesmæssigt og politisk i toppen af det romerske samfund.

Det gjaldt i hvert fald kejserens personlige slaver, der efterhånden blev en slags embedsmænd, som sørgede for den daglige administration af Romerriget. De dygtigste og mest veluddannede slaver fik naturligvis også de højeste poster og blev som tak for deres loyalitet frigivet. Det betød imidlertid ikke, at de brød båndene til den tidligere herre, tværtimod fortsatte mange deres karriere, blot nu med et endnu bedre og mere attraktivt job. Samtidig var en frigiven sin tidligere herres klient og skyldte tak og loyalitet for velgerningen resten af sit liv. På den måde sikrede kejseren sig loyale og dygtige administratorer. Måske en forklaring på, at Romerriget blomstrede, selv under de mest uduelige kejsere.

Men også byslaver i mere almindelige familier havde villkår, som overgik mange frie romeres. Det gjaldt selvfølgelig for de slaver, der havde ansvaret for husholdningen, men også lærere, sekretærer og læger havde både penge, indflydelse og en høj grad af frihed. Mange slaver indgik som en integreret del af familien, og forholdet til herren lignede af og til mere et venskab end et ejerforhold.

De fleste byslaver var dog købt for at klare det hårde arbejde, både i husholdningen, men også i håndværk, byggeri eller andre jobs f.eks. dørvogter eller prostitueret. Disse slavers liv var naturligvis hårdere, og de har nok oftere mærket på egen krop, at alle slaver var retsløse, og at ejeren havde hals- og håndsret over dem.

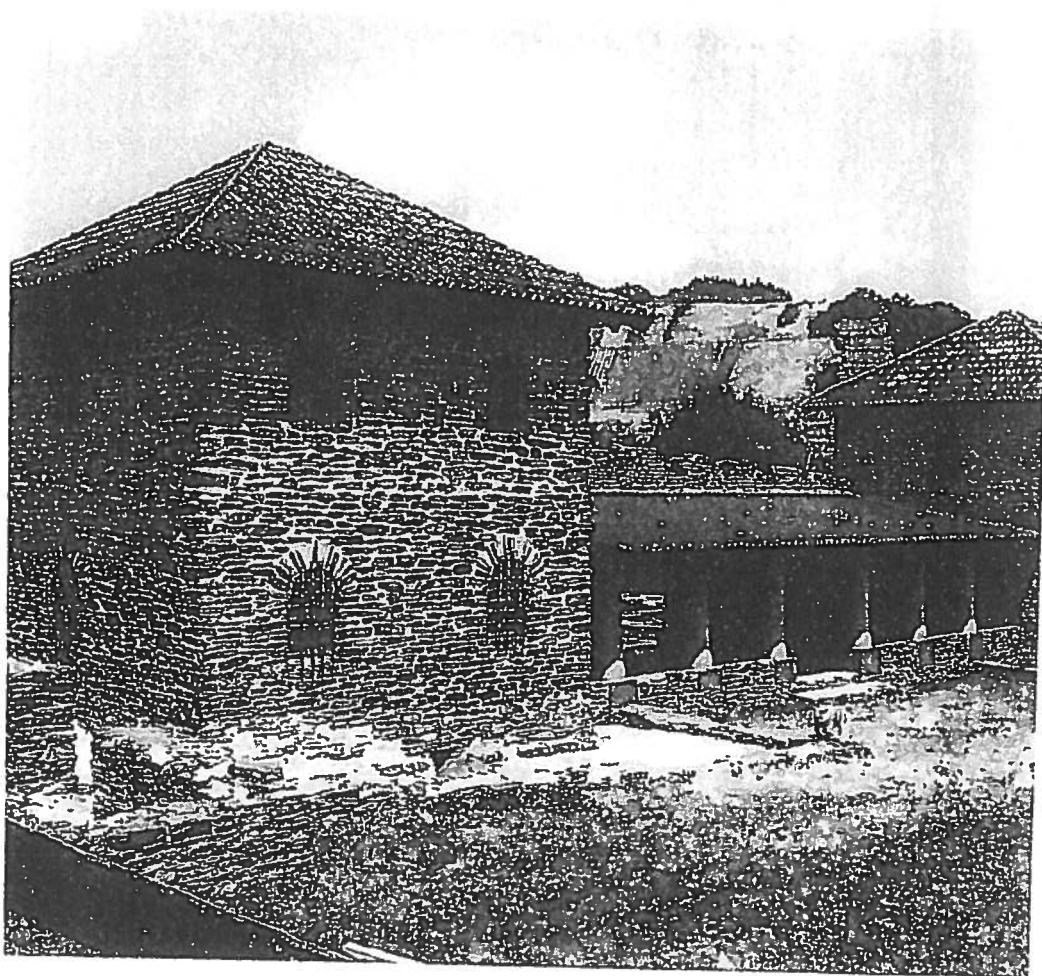
Langt den største gruppe af slaver arbejdede i landbruget. Den typiske gård blev drevet af en forvalter, så den rige ejer kunne koncentrere sig om sin politiske karriere i storbyen. Forvalteren var selv slave, men havde stor frihed og magt i det daglige. De almindelige landbrugsslaver havde et liv, der mindede om bondens: hårdt og slidsomt arbejde, der fulgte årets

gang. Men i modsætning til bonden var de ufri; de blev straffet, hvis de ikke lavede nok, og nogle har endda været lænket sammen.

Endelig arbejdede et stort antal slaver i minerne, hvor livet var hårdt, brutalt og meget kort. Det var simpelthen dødsensfarligt at bevæge sig ned i en mine, og at blive solgt som slave til minerne var reelt det samme som en dødsdom og blev for eksempel brugt som straf for oprør.

Vi får altså et ret mudret billede af slaveriet. Der var slaver på alle niveauer af det romerske samfund, og slaverne selv var lige så forskellige, som de var mange.

En Villa Rustica
Mehring der ligger
i det vestlige
land, dengang
del af Romerriget.
En gård som i
var typisk drejende
slaver

EN ANDEN SAMFUNDSFORM

Gladiatorer

Den sidste gruppe af slaver, der her skal nævnes, er gladiatorerne, som – i hvert fald ifølge amerikanske film – måtte dræbe eller blive dræbt for at underholde den frådende mængde i Colosseum. I dag både fascineres og væmmes man over denne afstumpethed over for menneskeliv, og i sit stille sind glæder man sig over, at vore dages civilisation befinder sig på et højere niveau.

Spørgsmålet er imidlertid, om nutidens voldsfascination er væsentlig anderledes end romernes. Er det ikke det samme psykologiske behov, der giver lysten til at se splatterfilm eller spille krigsspil? Og hvad med boksekampe og tyrefægtning?

Der er dog ingen tvivl om, at en dag med "lege" – som romerne kaldte det – var en blodig affære.

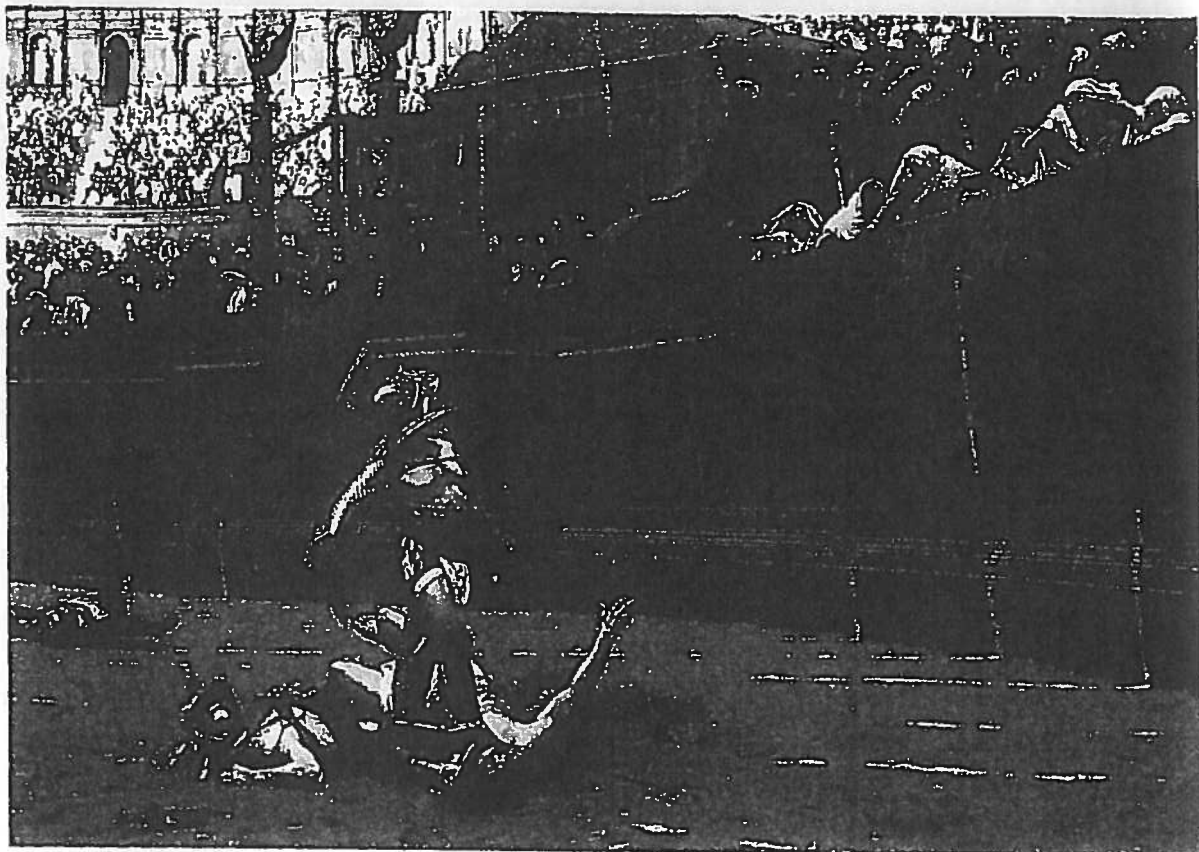
Første punkt på dagsordenen var typisk dyrene. Nogle gange var der tale om en slags cirkusforestilling, som vi kender det i dag med løvetæmmere osv., andre gange blev særligt eksotiske dyr fremvist for publikum. Men også dyrekampe og kampe mellem mennesker og dyr – hvilket ofte endte i en regulær nedslagtning af dyrene – var almindelige.

Efter dyrene var man nået til frokost, og solen var begyndt at bage. Mange tilskuere forlod deres pladser for at holde en spisepause, mens andre blev siddende for at overvære henrettelserne. Her blev kriminelle af forskellig slags kastet for løverne, tvunget til at kæmpe mod hinanden eller simpelthen bare korsfæstet.

Efter frokost kom så dagens højdepunkt og afslutning på legene: de egentlige gladiatorkampe.

Hvor farligt var livet for gladiatoren egentlig? Nyere forskning peger på, at selve gladiatorkampen har ligget på grænsen mellem rigtig kamp og skuespil. Det var dyrt at uddanne en gladiator, og man kan derfor formode, at ejeren passede godt på sine mænd, og at gladiatorerne også har passet på hinanden som kolleger.

Typisk kæmpede gladiatorerne mand mod mand med forskellig bevæbning. De fleste kampe endte uafgjort, og publikum afgjorde, hvem der havde kæmpet bedst. Selv hvis den ene gladiator var tydeligt underlegen, ville publikum skåne hans liv, hvis han altså havde vist tilstrækkelig

kampånd. Man vurderer, at kun hver tiende eller måske endda hver tyvende kamp endte dødeligt, om end dødeligheden i kejsertiden steg til hver anden kamp som følge af publikums krav om *action*.

Blod var der altså masser af, men mest under henrettelserne i frokostpausen, i mindre grad under selve gladiatorkampene.

Jean-Léon Gérômes maleri *Pollice Verso* (1872) viser en udbredt myte om gladiatorer - den nedadvendte tommelfinger som tegn på, at den overvundne skulle dræbes. Meget tyder på, at tegnet for "dræb" var en opadvendt tommelfinger - en "thumbs up" - som symboliserede sværdet, mens en gemt tommelfinger i den anden hånds næve var tegnet for "skån".

Slaveri i Romerriget

(1) Romerriget var et slavesamfund. Hvad menes der så med slavesamfund? Det er et samfund, hvor slaveriet er så stort, at det er et af de bærende elementer i samfundsstrukturen. Altså, samfundet er afhængig af slaveriets eksistens. Det var det romerske samfund i stor grad, og derfor er slaveriet et vigtigt element at have med, når man snakker om romersk historie. Det er interessant, at romerne selv betragtede slaveriet som den største selvfølge.

Slaveforsyningen

(2) Krig var hele tiden den vigtigste forsyningskilde til slaveriet. Efter en krigssejr ville romerne som oftest gerne have sig et bytte. I mange tilfælde mundede det ud i, at romerne tog krigsfanger med sig tilbage til Rom, hvorefter de blev solgt som slaver. Dermed tjente den romerske stat/hær/kejser penge. Så længe at Romerriget udvidede sit territorium, kom en stor del af slaveforsyningen netop som en form for krigsbytte fra de besejrede områder.

Udover diverse erobringstogter havde den romerske hær også arbejdsopgaver internt i riget. I de romerske provinser kunne utilfredsheden med de romerske magthavere enkelte steder være så stor, at det mundede ud i et oprør. Hæren blev sat ind for at knuse alle opstande i riget, og oprørerne blev taget krigsfanger beregnet til slaveri. Det mest berømte/berygtede oprør var jødernes opstand, som daværende general og senere kejser Titus nedkæmpede i år 70 e.Kr. Her tog Titus ifølge kilderne mellem 70-80.000 jøder til fange og dømte dem til slaveri.

(3) Handel var også en meget vigtig kilde til forsyningen af nye slaver. Slaverne kunne også købes fra grænseområderne af de lokale. Romerne betalte lokale høvdinge med bl.a. våben, og støttede dem i kamp mod andre stammer mod at få slaver. I disse tilfælde var det altså ikke romerne selv, der fangede slaver, men de ansatte andre til at gøre det.

En mindre del af slaveforsyningen kom fra romernes egne rækker. Det skyldtes fattigdom. Romerne kunne finde på at sælge deres egne børn som slaver, hvis de mente, at de ikke havde råd til barnet, eller hvis de troede, at det ville give barnet en bedre fremtid end den, de selv kunne tilbyde dem. Slaveri var ikke altid ensbetydende med hårdt arbejde, og forældrene kunne selv vælge, hvem de ville sælge barnet til. De kunne sælge barnet til en person, de regnede med ville behandle barnet godt.

Der foregik også en livlig slavehandel i Middelhavsområdet. Under senrepublikken var sørøvere hovedleverandører til slavemarkederne i Sicilien og øen Delos i det græske øhav. Det var aldrig risikofrit at rejse i Romerriget, og mange blev kidnappet under borgerkrigenes uro. Dog denne del af slavehandlen blev mindre med kejsertidens ro og orden.

(4) Endelig kunne man også miste friheden, hvis man havde begået en meget alvorlig forbrydelse. Det gjaldt blandt andre de kristne, da deres afvisning af at ofre til kejserens skytsånd blev opfattet som forræderi; voldsomme kristenforfølgelser fandt dog kun sted i begrænsede perioder indtil 250. Forbrydere, som blev gjort til slaver, blev ofte sendt til de statsejede miner eller overladt til en gladiator-træner. I begge tilfælde var det i realiteten en dødsstraf.

Frigivelse

(5) Hvad kunne en slave drømme om? En af de ting man som slave kunne håbe på, var at blive frigivet af sin ejer. Frigivelse var normalt i Romerriget. I år 2 e.Kr. lovgav kejser Augustus om hvor mange slaver, man måtte frigive. Loven i sig selv siger ikke noget om hvor mange slaver der blev sat fri, men man kan spørge sig selv, hvorfor denne lov blev lavet. Frigivelse fandt sted i sådant et omfang, at Augustus så sig nødsaget til at lovgive om det. En slave kunne frigives ved testamente, ejerens gode lune, eller slaven kunne arbejde eller købe sig fri. Men hvordan kunne en slave købe sig fri, når slaven officielt ikke ejede noget. For det første kunne slaven lave en aftale med sin ejer om, at han skyldte sin ejer ved frigivelse et beløb, som ville blive betalt tilbage efter nogle år. For det andet, hvor mærkeligt det end lyder, kunne en slave godt uofficielt med ejerens vidende eje en stor mængde penge. Slaver kunne godt være rigere end frie romere, men deres position som slaver gav dem en lavere social status. Ved frigivelse havde man stadigvæk et tilhørsforhold til sin tidligere ejer eller ved dennes død til dennes familie. Ens tidligere ejer blev nemlig stadigvæk ens patron. Det vil sige, at den frigivne stadig skulle betragte sin tidligere ejer som sit overhoved, men nu bare under mere frie betingelser.

I øvrigt betød frigivelse ikke bare, at man blev fri. Dersom ens tidligere ejer var omfattet af romerretten, så tilfaldt den også den frigivne. Man fik altså samme juridiske status som sin tidligere ejer. Dersom en frigiven havde fået børn, mens vedkommende var slave, tilhørte disse børn stadig ejeren, medmindre de også blev sat fri.

Slaveoprør

(6) Man deler normalt slavernes muligheder for at gøre oprør mod deres ejere op i to måder, nemlig den aktive modstand og den passive modstand. Den aktive modstand er den, hvor slaverne voldeligt forsøger at ændre situationen. I den romerske historie har der været så store slaveoprør, at man har været nødt til at sætte den romerske hær mod de oprørske slaver. De tre største oprør var det første sicilianske (135 – 132 f.Kr.), det andet sicilianske (104 - 101 f.Kr.) og ikke mindst det mest kendte Spartacus-opstanden (73 - 71 f.Kr.). For alle disse store oprør er der en fællesnævner, nemlig at de opstår i turbulente perioder i Romerriget, ligesom der i alle 3 tilfælde var tale om en stor koncentration af slaver fra samme oprindelsessted. Disse urolige perioder førte nemlig til, at man havde mindre kontrol over slaverne, som så havde nemmere ved at gøre aktivt oprør.

Den passive modstand kunne tage flere former. Den mest nærliggende var at de ikke arbejdede. Dermed sørgede slaven for at være så lidt værd som muligt. Slaven kunne også være utroværdig over for sin ejer. Dermed kunne ejeren ikke stole på sin slave, og værdien på slaven faldt. Slaven kunne finde på at stjæle, eller hvad værre var, slå ejeren ihjel. En slave kunne også flygte fra sin ejer.

Disse aktive og passive slaveoprør viser, at slaver ikke har været tilfredse med deres egen situation.

Slaver i Romerriget

Kilde 1. a. © Om slaven i det romerske landbrug

Marcus Terentius Varro (116-27 f.Kr.) og Lucius Junius Moderatus Columella (skrev ca. 65 e.Kr.) var begge lærde romerske videnskabsmænd, som beskæftigede sig med mangfoldige ting, herunder romersk landbrug. Deres skrifter handler om, hvordan en gård bør drives. Det gælder ikke kun de forskellige afgrøder, især vin, oliven og korn, men også spørgsmålet om hvilken arbejdskraft man skal benytte. Derfor er de begge vigtige kilder til romersk slaveri.

a. Terentius Varro: Om landbrug

Nu har jeg omtalt de fire dele vedrørende en ejendom, der har med jorden at gøre, samt de fire dele, som ligger uden for ejendommen og har med jorddyrkningen at gøre. Nu vil jeg tale om de ting, hvormed jorden dyrkes. Disse deler nogle i to dele, nemlig i mennesker og menneskers redskaber, uden hvilke de ikke kan dyrke. Andre deler i tre dele, den talende type, den halvtalende type og den stumme type redskaber: talende, hvoriblandt er slaver, den halvtalende, hvoriblandt okser, den stumme, hvoriblandt vogne. Alle marker dyrkes enten af slaver eller af frie eller af begge dele.

b. Columella: Om landbrug

Lad mig fra begyndelsen advare imod at vælge forvalter blandt den type slaver, der vækker behag ved sit udseende, eller af den gruppe der har udført finere arbejde i byen. Det er en sløv og søvnig type slaver, vænnet til fritid, sport, cirkus, teatre, terningspil, kro og bordeller, og han ophører aldrig med at drømme om den slags pjat, som han tager med sig ud i landbruget. Herren får ikke nær så meget tab af slaven selv som af alt det, han afstedkommer. Man skal vælge en, der fra barnsben er hærdet ved landarbejde og prøvet i praksis (...) Han skal være over sin første ungdom, men endnu ikke gammel, så at ikke hans ungdom skal formindske den autoritet, hvormed han giver ordrer (...) En analfabet kan vel være leder, når blot han har en fortrinlig hukommelse. Cornelius Celsus [en anden landbrugsforfatter] siger, at en sådan forvalter hyppigere bringer penge til sin herre end en regnskabsbog, fordi han, analfabet som han er, ikke selv kan forfalske regnskaberne og frygter at gøre det ved hjælp af en anden for ikke at få en medvider i bedrageriet.

Kilde 2 a. © Slaverne slår deres herre ihjel

Plinius den yngres breve, bog III, brev 14 (i uddrag). 1. årh. e.Kr.

Plinius den yngre (61-113 e.Kr.), romersk politiker og forfatter. Hans hovedværk er en stor naturhistorie, men han skrev også en lang række breve, både til venner og bekendte og til kejser Trajan (se kilde 10). Her et brev til standsfællen og slaveejereren, venen Acilius.

Fra: Fokus 1, Fra antikken til reformationen
Gyldendal, 2007.

Til Acilius

Lucius Macedo, den forhenværende prætor, har været ude for en forfærdelig historie fra sine slavers side, så slem, at den ikke bare burde berettes i et brev. Han var for øvrigt en hovmodig og brutal herre [slaveejer], som ikke i tilstrækkelig grad, eller rettere alt for godt besindede sig på, at hans egen far havde været slave. Han var i bad ude på sit landsted i Formiae [nær Rom]. Pludselig stimlede hans slaver sammen omkring ham; en griber ham i struben, en anden slår ham i ansigtet, en i brystet og i maven. Der var også en, som slog ham i skridtet – forfærdeligt at sige det. Og da de troede ham død, smed de ham på det hede gulv for at prøve, om han endnu levede. Hvad enten fordi han ikke mærkede det, eller fordi han lod, som om han ikke gjorde det, lå han ubevægelig udstrakt og gjorde indtryk af at være stendød. Så først bæres han ud som livløs på grund af heden. De mere trofaste slaver løfter ham op, elskerinderne stimler sammen med hyl og skrig. Da han således både var vækket af stemmerne og kaldt til live af de køligere omgivelser, slog han øjnene op, bevægede sig og tilkendegav, at han var levende (nu var der ingen fare ved at gøre det). Slaverne flygtede i alle retninger; mange af dem blev fanget, de andre eftersøgte. Da han selv med nød og næppe var blevet bragt til hægterne i nogle dage, døde han med den trøst at have fået hævn i levende live, som ellers de døde får det. Du ser, hvor mange fornærmelser og hvor megen vilkårlighed vi er udsat for. Og ingen kan føle sig sikker, fordi han er eftergivende og mild; for herrer dræbes ikke efter en dom, men ved en forbrydelse.

6. ☉ Slaverne – er de mennesker?

Senecas breve. Til Lucilius, bog V; brev 6 (i uddrag). 1. årh.e.Kr.

Lucius Annaeus Seneca (4 f.kr.-65 e.Kr.). Romersk politiker og forfatter. Han er mest kendt for sin rolle som kejser Neros lærer og vejleder. Han skrev både filosofiske værker, dramaer og essayagtige breve. Seneca kan opfattes som en humanist, der som en af de første anlagde et mere menneskeligt syn på slaven. Lucilius er en personlig ven.

Det er med glæde, at jeg af dem, som kommer her over til mig fra dig, har erfaret, at du lever på en venskabelig fod med dine slaver. Det sømmer sig både for din forstandighed og for din dannelse. "De er jo slaver", vil man vel indvende. Sig hellere: "De er mennesker". "De er slaver". Nej, de er husefæller. "De er slaver". Nej, de er venner af ringe stand. "De er slaver". Nej, de er medslaver, hvis du da betænker, at der er givet lykken ganske samme rådighed over for dig og andre fribårne som over for dem. Derfor må jeg le ad dem, der regner det for en skam for en herre at holde måltid sammen med sin slave. Hvorfor dog det? Det er jo kun, fordi den herskende skik og

bruges
ikke